GOETHE ŞI OVIDIU

DE

GRIGORE TĂNĂSESCU

În afară de Homer, nici unul dintre poeţii antichităţii nu s-a bucurat în ochii lui Goethe de atîta favoare ca Ovidiu. Pe Sofocle, Euripide, Pindar, Theocrit, Goethe i-a venerat şi i-a urmat, pe Ovidiu însă l-a iubit. Referiri frecvente la poetul latin subliniate de o participare afectivă, ieşită din comun, ne îndreptăţesc să-l considerăm pe marele fiu al Sulmonei drept « favoritul lui Goethe, aşa cum este caracterizat de însuşi poetul german *(mein Liebling, mein Ovid)*. Goethe îi ia apărarea lui Ovidiu faţă de Herder, care exprima rezerve asupra *Metamorfozelor* pe motivul că fabulaţiile ovidiene n-ar avea nici o contingenţă cu evoluţia reală a lucrurilor, că n-ar reprezenta o treaptă anume în dezvoltarea istorică a umanităţii, ci ar fi doar plăsmuiri poetice, detaşate de timp şi spaţiu.

În celebra strofă, în care Goethe îşi trasează — în veşmîntul poeziei — arborele genealogic şi ne spune ce datoreşte el părinţilor şi străbunilor în ce priveşte caracterul, înclinaţiile şi darurile sale creatoare, în această strofă ni se relevă ca o marcă a talentului său « plăcerea de a povesti » *(Lust zu fabulieren)*. O asemenea înclinaţie, ca şi natura veselă *(Frohnatur)* — moştenite, după arătările lui Goethe, de la maica sa *(Frau Aja)* — noi presupunem că au fost favorizate încă din copilărie şi de lectura *Metamorfozelor* lui Ovidiu, unde lumea de mituri i s-a înfăţişat poetului german ca într-un caleidoscop plin de vrajă.

În lucrarea sa autobiografică *Poezie şi adevăr* (c. I), vorbind despre importanţa bibliotecilor pentru copii şi tineret, Goethe arată că a cunoscut la o vîrstă destul de fragedă *Metamorfozele* şi că a citit, «cu sîrguinţă, mai ales primele cărţi». Mintea i s-a îmbogăţit cu o multitudine de imagini, fapte şi chipuri memorabile, pe care apoi le-a prelucrat şi reprodus în diferite forme. În opoziţie cu povara de a reţine în mod mecanic paradigmele gramaticii latineşti şi greceşti, tînărul cititor — spune Goethe — este introdus de poetul *Metamorfozelor* în « colţişoarele cele mai tăinuite ale inimii şi ale pasiunilor omeneşti » (Goethe, *op. cit.*, c.IX). Arachne, transformată în păianjen, Tereus în pupăză, Byblis în izvor, Atalanta în leoaică ca şi alte nesfîrşite metamorfozări ale figurilor mitologice în plante, pietre şi animale, i-au hrănit fantezia de copil şi de adolescent.

Mai tîrziu, într-o operă de maturitate *(Anii de ucenicie ai lui Wilhelm Meister)*, un personaj ne spune că se află într-o « stare mitologică » şi zilnic se teme să nu fie

StCl, X, 1968, p. 225—232, Bucureşti.

https://biblioteca-digitala.ro

« metamorfozat ». Această afirmaţie ne sugerează atmosfera din poemul *Ganymed*, de o senzualitate sublimată, unde tînărul păstor este răpit de Zeus, ca să-i slujească drept paharnic în Olimp. Poezia redă elementele caracteristice din descrierea episodului la Ovidiu *(Metam.*, X).

Interesul pentru « schimbatele chipuri » nu l-a părăsit pe Goethe nici în anii bătrîneţii sale prelungite, căci îl aflăm în 1813 — la 64 de ani — recitindu-le cu aceeaşi plăcere juvenilă, în traducerea lui Voss.

În jurnalul său (25.I.1818) notează că a răsfoit *Metamorfozele*, traduse în rondeluri şi prevăzute cu figuri — în ediţia lui de Benserade, apărută la Paris în anul 1676 ca, în alt loc, *(Maxime şi reflecţii*, nr. 232*)* să ne arate cît de mult l-a încîntat « modul fericit în care Domenichin redă pasaje din *Metamorfoze*, în cadrul lor natural cel mai nimerit ». Acestea se găseau figurate şi împodobeau sala Apollo a vilei Aldobrandini din Frascati. Pe lîngă lucrarea de mai sus, Goethe are sub ochi — în repetate rînduri — diferite alte versiuni ale *Metamorfozelor*. Menţionăm pe cea italiană a lui I. W. Baur, tipărită la Viena în 1641, pe care — după cum remarcă o dată în *Jurnal* (1818) — o consultă împreună cu amicul său Knebel, traducătorul operei lui Lucreţiu şi a lui Properţiu, din îndemnul lui Goethe. Deseori, poetul german se sfătuia în chestiuni mai speciale cu un alt familiar al său, clasicistul Riemer, profesor la gimnaziul din Weimar. Goethe mînuieşte în răstimpuri ediţia operelor lui Ovidiu de Nic. Heinse — Ioh. Fr. Fischer (Leipzig, 1758), apoi cea lucrată de Daniel Crispinus şi apărută la Leiden, în 1689 (v. E. Grumach, *Goethe şi antichitatea clasică*, vol. I., Berlin, 1949, p. 382).

Ceea ce-i reţine atenţia lui Goethe, frecventîndu-l pe Ovidiu, este — în primul rînd — « umanismul » artei poetului latin. Lucrînd cu o pasiune şi o tenacitate vrednică de un filolog la reconstituirea tragediei lui Euripide *Phaëton*, Goethe poartă discuţii aproape de la egal la egal, aprinse şi prelungite, cu un specialist reputat al vremii, prof. Hermann. Poetul relevă tendinţa de a « politiza » a lui Euripide, punînd-o în contrast cu « tonul uman, emoţionant », în care Ovidiu redă mitul lui Phaëton, temerarul conducător al carului soarelui. Datele acestei legende cuprinse în cartea a II-a a *Metamorfozelor*, întărite de cele transmise de Nonnus, constituie pentru autorul lui *Faust* punctul de plecare în strădania lui de a reconstitui opera de mai sus a tragicului grec.

Plasticitatea, simţul « formelor şi al culorilor », calitate atît de preţioasă şi atît de rară la scriitori, Goethe o vede realizată prin contactul direct al poeţilor cu operele artei plastice şi menţionează cu acest prilej pe Ovidiu. Picturile aduse din Grecia la Roma şi plasate sub porticele din capitala lumii — notează Goethe într-o convorbire — i-au inspirat lui Ovidiu multe scene, dintre cele mai reuşite pe care le găsim în *Metamorfoze*. Mai adăugăm şi folosul pe care i l-au adus poetului latin în îmbogăţirea procedeelor sale de plasticizare călătoriile întreprinse — însoţit de amicul său, poetul Macer — în Sicilia, în Grecia, desigur la Atena, apoi în Asia Minoră, locuri bogate în vestigii de artă şi care — după atestările cunoscătorilor — au fost indicate să-i incinte imaginaţia.

Un exemplu de îmbinare plină de efect a artei poetice cu plastica îl vede Goethe în relatarea meşteşugită a lui Ovidiu despre mişcătoarea poveste de dragoste dintre Pyramus şi Thisbe (*Metam.*, IX), perechea de tineri nefericiţi din Babilon, a căror soartă — relevă tot Goethe — prezintă izbitoare analogii cu cea a lui Romeo şi a Juliettei. Remarcăm — la rîndul nostru — că figura babilonienei Thisbe, cu suavitatea ei feciorelnică, ne duce cu gîndul la Margareta din *Faust*. Mai mult: şi alte chipuri

https://biblioteca-digitala.ro

de femei, care populează opera lui Goethe, pot fi raportate la eroinele lui Ovidiu, poetul care se bucură de faima de a fi fost unul din cei mai subtili şi mai avizaţi cunoscători ai sufletului femeii.

Goethe, constatînd — cum am arătat mai sus — plasticitatea artei ovidiene, deplînge risipa de talent şi rîvnă a artiştilor plastici contemporani cu el, în lucrări nepotrivite geniului lor, sfătuindu-i cu acest prilej să înveţe de la cei vechi modul de a folosi în opere întrepătrunderile şi condiţionarea reciprocă a picturii şi a poeziei, problemă dezbătută cu pasiune în acea epocă de Lessing, în al său *Laocoon sau despre graniţele picturii şi ale poeziei.*

În Faust (partea II-a, sc. 5) apar figurile venerabile ale celor doi bătrîni, înfrăţiţi în viaţă ca şi după moarte, a lui Philemon şi Baucis, devenite vestite prin pana lui Ovidiu (*Metam.*, VIII). Într-o convorbire cu Eckermann (6.VI.1831) Goethe arată: « am dat perechii mele acele nume, ca prin aceasta să înalţ caracterele ».

Pe lîngă acest episod, *Faust* mai conţine — după opinia noastră — şi alte scene ce par scoase din Ovidiu.

În afară de *Metamorfoze*, îi erau familiare lui Goethe şi alte opere ale bardului latin: elegiile amoroase *(Amores, Ars amandi* etc.) — ca şi epistolele din exil. *Elegiile romane* (1788—1790), scrise după întoarcerea lui Goethe din memorabila şi fructuoasa sa călătorie în Italia, trădează în tonul lor general precum şi în unele amănunte semnificative cunoaşterea adîncită a lui Horaţiu, a lui Ovidiu, precum şi a aşa-numiţilor « triumviri ai iubirii »: Catul, Tibul şi Properţiu. Desigur, în afară de adoptarea distihului elegiac de la aceştia din urmă — ca şi de la Ovidiu — nu putem vorbi, la un creator de talia lui Goethe, de împrumuturi. Nu putem însă nici trece cu vederea prezenţa unor denumiri geografice şi a unor figuri mitologice cu anumită pondere în discursul poetic goethean, care ne întîmpină şi în opera lui Ovidiu: Ixion, Prometeu, Proteus, Tiresias, Tetis etc. Aceasta din urmă este invocată de Goethe *(Elegii romane, IV)* asemenea celei descrise de Ovidiu (*Metam.*, XI). Tetis fuge de urmărirea lui Peleu, transformîndu-se — ca autentică fiică a lui Proteu — în pasăre, apoi în copac şi, în urmă, în tigroaică.

Se ştie că, potrivit mentalităţii anticilor, Ovidiu procedează etiologic cînd atribuie în *Faste, Metamorfoze* etc. denumiri locurilor. O modalitate similară aflăm la Goethe, folosită de el în descrierea procesiunii recoltei, pornind de la misterele zeiţei Ceres (Demeter, la greci), pe care romanii învingători le-au transplantat de la Eleusis pe pămîntul italic (*Eleg. rom.*, XII).

Pentru titanul de la Weimar, amorul — ştim toţi — a constituit marea şi nesecata raţiune a existenţei sale. Nu-i nici o mirare, deci, că el s-a apropiat cu veneraţia unui învăţăcel de poemele amoroase ale lui Ovidiu, incomparabilul « cîntăreţ al amorurilor gingaşe » *(tenerorum lusor amorum).*

În epoca războaielor napoleoniene, cînd patria sa era cuprinsă de febra patriotică, Goethe se cufundă în lectura poeziilor erotice ale poetului său favorit, ajutat de o traducere în metru original, apărută în acelaşi timp (1815) la Frankfurt; cu acest prilej el notează: « în timpuri aşa de sălbatice, pline de tumult războinic, spiritul şugubăţ ce răzbate din versurile fericitului Ovidiu reprezintă un oaspete binevenit ». Este momentul să ne întrebăm dacă nu cumva voluptatea clipei trăite din plin, gustarea licorii vieţii intime, pe care Goethe le recomandă insistent în al său *Divan răsăritean-apusean* — conceput în aceeaşi perioadă — n-au izvorît — pe lîngă sugestiile primite de la Hafis şi de la alţi poeţi orientali — şi din îndemnurile cuprinse în versurile lascive, dar nu totdeauna vinovate ale marelui cîntăreţ latin.

https://biblioteca-digitala.ro

Poetul german a străbătut ţinuturile Italiei, copleşit de amintirea lecturilor din clasici, cu Homer şi cu poeţii latini în mînă şi în inimă, exaltat de tovărăşia şăgalnicului Cupidon, inspiratorul lui ca şi al lui Ovidiu deopotrivă. Într-una din *Elegiile romane* (III) Goethe menţionează « timpurile eroice cînd zeii şi zeiţele se înamorau, cînd simpla privire năştea pofte irezistibile şi poftelor le urmau plăceri de negrăit » — parcă transcriind aici fraze din Ovidiu. Cu gîndul la Faustina Antonini, dar şi la alte iubite, care i-au umplut de dulceaţă zilele marelui popas în Italia, Goethe ne descrie tipul iubitei ideale, cea care a învăţat bine tainele amorului *(gelehrig)*, copleşindu-l cu îmbrăţişări şi sărutări pătimaşe *(Eleg. rom.*, IV şi V). Relevăm că termenul de mai sus, *gelehrig*, precum şi altele din aceeaşi familie: *gelehrt*, *sich belehren*, *die Liebe lehren*, ne duc nemijlocit la expresia *docta puella*, aşa de frecventă şi de caracteristică la poeţii latini neoterici, la elegiaci, dar mai ales la Ovidiu. De o *docta puella* în deplin înţeles — acela al unei iubite iniţiate în toate secretele dragostei — Goethe, totuşi, n-a avut parte. Căci întreg cortegiul de iubite — să le numim generic Gretchen, Lottchen, cum vrem — nu suferă comparaţie cu farmecele Lesbiei, Cynthiei, Deliei, cîntate de elegiacii Romei, sau cu închipuita Corinna a suprarafinatului Ovidiu. În alta din *Elegiile romane* (XX) este ridiculizat netotul rege Midas, cel cu urechile alungite, el fiindu-ne înfăţişat aidoma ca în Ovidiu (*Metam.*, XI).

Un contemporan pedant, Ioh. Casp. Friedr. Manso, publicase la Breslau în 1794 — pe urmele poetului latin — o lucrare, *Die Kunst zu lieben*, din care voia să facă o nouă *Ars amandi*. Goethe îi ridiculizează pretenţia de a fi un al doilea Ovidiu (*Xenii*, 35—38), îl numeşte un nefericit, căruia lipsindu-i darul natural de a crea nu-i rămîne decît să se restrîngă la meşteşugul sterp al versificaţiei, căci — cum spune Goethe în altă parte (cartea X-a din *Poezie şi adevăr*) — « numai ceea ce crează un individ superior înzestrat reprezintă glasul naturii, transpus cu mijloacele artei ». « Nimic nu-i mai îngrozitor decît un pedant care se încumetă să scrie despre iubire » subliniază Goethe şi conchide cu sarcasm: « Naso sărmane, tu dac-ai fi scris ca Manso al nostru ! / N-ai fi văzut, tovarăş iubit, tu Pontul vreodată (*Xenii*, 35—38, apud E. Grumach, *op. cit.*, v. I, p. 381).

Frumuseţea e provocatoare, ba chiar dăunătoare, sieşi, ca şi altora. Această idee exprimată de Ovidiu (*Heroides*, XVI, 290) este preluată de Goethe (*Faust*, partea a II-a, scena a 3-a: « E vechi cuvîntul, dar rămîne pururi nou / Că nu poţi fi şi castă şi frumoasă totodată ». Tristele îi erau aşa de familiare, încît la despărţirea de Roma — cum citim în monumentala sa *Călătorie în Italia* — Goethe murmură, cu lacrimi în ochi, traducînd din faimoasa elegie a lui Ovidiu, *Ultima noapte la Roma*, versul: «*Şi luna telegarii în noapte, îi mîna*»: *(Luna nocturnos alta regebat equos)* (*Trist.*, I, 3).

Edificatoare sînt şi alte ecouri din epistolele pontice, care ecouri, deşi nu sînt atît de transparente, au totuşi darul la un examen atent să arunce lumină în înţelegerea naturii raporturilor lui Goethe cu opera şi personalitatea poetului relegat la Tomis. Ne vom referi, în primul rînd, la drama lui Goethe *Ifigenia în Tauris (1787)*, străbătută de cel mai autentic spirit clasic, dar în care Goethe îl « modernizează » pe marele său model — Euripide. La poetul german, Ifigenia — sortită să fie preoteasă printre barbari în templul zeiţei Artemis, protectoarea ei — are mereu în faţă imaginea scumpei sale patrii. Fiica lui Agamemnon ne este sugestiv reprezentată la ţărmul mării — într-un vestit tablou de Anselm Feuerbach, inspirat de un vers din *Ifigenia* lui Goethe: *Cu sufletul ea căuta la Grecia iubită*. Ne întrebăm: soarta preotesei, sbuciumul şi gîndurile de care era măcinată printre « barbarii » taurieni să nu se fi întrepătruns în imaginaţia

https://biblioteca-digitala.ro

lui Goethe cu amarurile celuilalt mare nefericit — Ovidiu-exilatul la Pont, pe ţărmul învecinat cu Taurida?

Goethe trebuie să fi reţinut sacrificarea Ifigeniei, descrisă atît de înduioşător în cartea a XII-a a *Metamorfozelor* şi nimic nu ne împiedică să bănuim reminiscenţe din Ovidiu, alături de cele din Euripide şi — poate — din Lucreţiu, în întruchiparea Ifigeniei, aşa cum o aflăm în drama lui Goethe.

Descrierea ţărmurilor scitice şi a locuitorilor, Goethe o face împrumutînd elemente din scrisorile pontice ale lui Ovidiu. Urarea: *Lebt wohl*, rostită de un « barbar », regele Thoas al taurienilor, care urare încheie drama Ifigeniei printre sciţi, ne sugerează acea *humanitas* a tomitanilor despre care ne vorbeşte Ovidiu. *Ţara* (*tellus mea* — chiar aşa este numit de către Ovidiu ţinutul tomitan) şi locuitorii ei s-au arătat vrednici de un asemenea geniu. « Nici ginta mea pelignă şi nici concetăţenii mei sulmonezi — mărturiseşte relegatul — n-ar fi arătat mai multă înţelegere faţă de suferinţele mele decît tomitanii, pe care îi iubesc *(Tomitae, quos ego amo)* ».

Într-o scurtă poezie — trecută pînă acum cu vederea *(Tabloul unui port la Marea Neagră)* — Goethe avînd probabil în minte rigorile climei, dar şi mărinimia autohtonilor, subliniate de Ovidiu şi de el însuşi în *Ifigenia*, cîntă: *Stînci abrupte, mări cît zarea / Nu ne plac şi nu ne învaţă — Ne vestesc doar depărtarea / Unui vast ţinut sub gheaţă. / Dar prietenia caldă, / Dorul ei — şi-a ei făptură / Luminează şi ne scaldă / Sufletul peste măsură.*

Ne întrebăm, mai departe, dacă conceptul goethean de *Gelegenheit* (un dat al trăirii), cît şi cel derivat, de *Gelegenheitsdichtung* (poezie ocazională), care reprezintă la Goethe premisele artei sale poetice—dacă acest concept nu s-a constituit şi nu s-a îmbogăţit şi sub înrîurirea termenului *ars*, întrebuinţat obsesiv în poezia lui Ovidiu. Poetul latin, cu tot respectul său pentru înaintaşi, cu tot cultul ce-l nutrea faţă de un Lucreţiu, Vergiliu, Horaţiu etc., rămîne totuşi — cum singur subliniază — un om al timpului său, un poet « modern ». În acelaşi spirit, Goethe, ca ucenic al anticilor, în bună măsură al lui Ovidiu, va marca, cu o vigoare unică în literatura lumii, valoarea momentului, a trăirii cu frenezie a clipei, conferindu-i acesteia sensurile eternităţii.

Termenul *ars*, care invadează poezia lui Ovidiu (îl întîlnim de peste 3.000 de ori), este cît se poate de caracteristic atît pentru « alexandrinismul » artei ovidiene, cît şi — notăm — pentru întreaga concepţie despre viaţă şi despre menirea poeziei, profesată de Ovidiu. Într-una din *Elegiile romane* (IV), Goethe nu face decît să parafrazeze concepţia confratelui său latin: *Zea, ea se numeşte momentul; învăţaţi s-o cunoaşteţi ! / Des vă apare dînsa, de tot înnoită la chipu-i. / Ea lui Proteu copilă îi e, făcută cu Tetis / Seamănă în vicleşug; cu el eroi înşelat-a.*

Izbitoare sînt aici, pe lîngă invocarea de figuri mitologice extrase din *Metamorfoze* (Proteu, Tetis), jocurile de cuvinte pe tema: *Gelegenheit — List* (*moment — vicleşug*), utilizate pentru a desemna caracterul proteic al vieţii, multiplicitatea împrejurărilor înşelătoare ca apele mării, simbolizate prin Tetis. În acelaşi spirit se exprima Goethe şi în *Torquato Tasso:* « Prezenţa-i o puternică zeiţă ».

Etimologic, *ars* exprimă ideea de ajustare, de adaptare la împrejurări, răspunsul pe care geniul uman îl dă nenumăratelor situaţii, realităţii concrete. *Ars* semnifică apoi: pricepere, îndemînare, meşteşug, artă, cunoaştere, ştiinţă, dar şi creaţie, corespunzător grecescului τέχνη (de la τίκτω = a crea) precum şi termenului german *Kunst*, (de la *können* = a putea, a avea capacitatea de a săvîrşi ceva într-o împrejurare dată). Goethe foloseşte termenul *Kunst*, dîndu-i sensul unei îndemînări omeneşti, echivalent

https://biblioteca-digitala.ro

uneori cu *List* (vicleşug), în accepţiuni înrudite cu cele pe care le închide termenul *ars* la Ovidiu. *Ars* este specific geniului ovidian, el însuşi proteic, suplu, şugubăţ, inspirat fără contenire de muza sa jucăuşă *(musa iocosa)*.

În spiritul concepţiei lui Ovidiu, omul ne apare şi la Goethe ca un diriguitor şi «corector» al naturii. Prin artă, care-i dată numai omului, noi depăşim condiţia naturală, ne erijăm în *directori ai naturii (Direktor der Natur* apare la Goethe cu acest înţeles în elegia *La moartea lui Mieding* şi în lucrarea dramatică *Triumful sensibilităţii*, act. II).

Raportul *natură-artă* sugerat de întreaga operă a lui Ovidiu este tratat şi reluat de Goethe în multe din creaţiile sale. În una din *Elegiile romane* (XIX), numele lui Heracle este menţionat în legătură cu cei doi poli: forţa fizică *(Gewalt)* şi îndemînarea *(Kunst)* — aceasta din urmă ajutîndu-l pe erou să evite apăsarea brutală.

În drama *Ifigenia în Tauris* în care, precum am arătat mai sus, întrezărim ceva din suflul operei lui Ovidiu, citim următoarele rînduri: *Natura nu l-a părăsit pe slab: / I-a dat un vicleşug, l-a învăţat chiar arte* (v. 1869—1870). Este greu de presupus că frecventarea atît de asiduă a elegiacilor latini, şi în particular a lui Ovidiu, nu şi-a lăsat amprenta şi pe aceste stihuri.

Dar mai presus de toţi şi de toate, cel care operează cu cea mai infailibilă *artă*, traduceţi *dibăcie* — atît la Ovidiu cît şi la Goethe — este zeul *Amor*, prin excelenţă «meşteşugăreţ».

Conceptul de *clasic* la Goethe — în sens de echilibrat, sănătos, opus morbidităţii romanticilor — se clarifică mai bine dacă ascultăm ceea ce spune el despre factura definitorie a geniului confratelui latin. «Ovidiu a rămas un clasic chiar în exil: el nu-şi caută nefericirea în el însuşi, ci în depărtarea sa de capitala lumii» (*Maxime şi reflecţii*, nr. 1030, apud F. Grumach, *op. cit.*, vol. I, p. 384).

Goethe nu interpretează, aşadar, lamentările din exil ale lui Ovidiu *subiectiv* şi nu-i impută acestuia lipsa de demnitate, aşa cum fac cohorte de comentatori scolastici şi moralizanţi, ci încearcă să le explice *obiectiv*, căutîndu-le motivarea în afara eului poetului, în pierderea *obiectivă* pe care acesta a suferit-o.

În această capacitate de *motivare obiectivă* rezidă — după Goethe — sensul clasicismului; ea îi conferă, în primul rînd, valoare perenă. Nu realizările artistice, ci mai ales *directiva morală* determină şi explică — în concepţia poetului german — excelenţa celor vechi.

Existenţa paralelismelor de mai sus, care — socotim noi — ţin nemijlocit de concepţia despre artă şi despre viaţă a celor doi poeţi, relevarea de către noi a unor structuri poetice comune amîndurora ne duc la convingerea că raporturile lui Goethe cu opera exilatului de la Tomis sînt mult mai întinse şi mai pline de semnificaţii, decît ne apar la prima vedere.

În fine, dacă îi considerăm pe cei doi poeţi în ambianţa vremii lor, nu e greu să înţelegem sensul cuvintelor lui Ovidiu, pe care Goethe le citează — în original — într-o scrisoare adresată Charlottei v. Stein în 1784: *Pauper undique iacet — săracul zace pretutindeni (Fast.*, I, 218). Acest emistih subliniază, o dată mai mult, faptul că atît marele fiu al Germaniei, cît şi ilustrul vlăstar al Italiei au resimţit la fel de dureros condiţia socială umilitoare hărăzită poeţilor.

https://biblioteca-digitala.ro

GOETHE UND OVID

ZUSAMMENFASSUNG

Kein Dichter des klassischen Altertums — außer Homer — erfreute sich einer solchen Gunst bei Goethe, wie Ovid. Einen Pindar, Sophokles, Euripides, Theokrit hat Goethe bewundert und befolgt, den Ovid hat der deutsche Dichter wahrhaft geliebt.

In bezug auf Goethes Verhältnis zu Ovid besitzen wir die von Ernst Grumach herausgegebene wertvolle Sammlung *(Goethe und die Antike*, Band I, Berlin, 1949 S. 377—385), die aber nur sichere Textstellen aus Goethes Werken enthält, und zwar nur diejenigen, an welchen Ovid bei Namen genannt wird. Andere nicht so auffallende Stellen wurden leider bisher nicht nach Gebühr verwertet und gedeutet. Dieser Tatbestand veranlaßte den Verfasser dieses Artikels, die Frage nach dem Verhältnis Goethes zu Ovid im kleinen und im großen wiederaufzunehmen, und er war bemüht, die geistige Eigenart der beiden Dichter im Sinne eben seiner Ergebnisse aufzuhellen.

Goethe hat nach seinen eigenen Angaben schon früh *die Metamorphosen* des Ovid kennengelernt ; er las sie von Kindheit an mehrmals und zwar mit größter Bezauberung.

In der bekannten Strophe, in welcher uns der deutsche Dichter seine Abstammung aufzeigt, indem er der Nachwelt vorführt, was er seinen Vorfahren und Eltern verdankt, sagt Goethe, daß er die *Lust zu fabulieren* und die *Frohnatur* von seinem Mütterchen (Frau Aja) geerbt hat.

Der Verfasser des obigen Aufsatzes meint, diese seine Neigungen und dichterischen Wesenszüge ebenfalls auf Ovid und seine *Metamorphosen* zurückführen zu dürfen.

Die beständige Lektüre der « Verwandlungen » hat sicherlich seine Neigung zum Fabulieren und seine schöpferische, phantasievolle Begabung wesentlich gefördert.

Wir dürfen weiter vermuten, daß Goethe bei der Wiederherstellung der verlorengegangenen Tragödie des Euripides *Phaëthon*, die er mit glühendem philologischen Interesse in Anspruch nimmt, auch die Beschreibung der Phaëthonepisode in dem zweiten Buch der Ovidschen *Metamorphosen* vor Augen hatte.

Es ist ferner nicht schwer, in der jungfräulichen Gestalt der Thisbe, wie sie bei Ovid erscheint *(Metamorph.* IX), einige Züge — vielleicht ein Vorbild — von Goethes Gretchen im *Faust* zu erkennen.

Aber nicht nur als Kind und junger Mann las Goethe « seinen Ovid » mit Begeisterung. Wir finden ihn, wie er selbst in seinem *Tagebuch* (25. I. 1818) gesteht, in vorgerücktem Alter mit dem wiederholten Lesen der *Metamorphosen* beschäftigt. diesmal in der Voßschen Übersetzung.

Außer den *Metamorphosen* hat Goethe selbstverständlich auch die *Liebeselegien* des Ovid mehrfach durchgelesen.

Die *Römische Elegien* bezeugen eine tiefe Kenntnis der erotischen Dichtungen des Ovid sowie der übrigen römischen Elegiker, der sogenannten « Triumvirn der Liebe »: Catull, Tibull und Properz. Man spürt darin den Hauch von Ovids Schaffen nicht nur im Gebrauche des Distichon, sondern auch an bestimmten Stellen, wie z.B. *Röm. Eleg. IV.*, wo selbst von Thetis die Rede ist, und zwar auf dieselbe Weise, wie im XI. Buch der *Metamorphosen*. In der XII. *Röm. Eleg.* bespricht Goethe die eleusischen

https://biblioteca-digitala.ro

Mysterien ganz in der Art des ätiologischen Verfahrens, wie es bei Ovid und anderen römischen Dichtern vorkommt.

Der Verfasser des Artikels fragt sich weiter, ob nicht auch im *West-östlichen Divan* Goethe den Ermahnungen seines Lieblingsdichters folgte. Goethe selbst sagt irgendwo, daß er sich wärend der Befreiungskriege in die Lektüre der ovidischen Liebeselegien vertieft hat. Er nennt dieselben « willkommene Gäste » für seinen Geist.

Der häufige Gebrauch vom Prädikat *gelehrig*, *gelehrt*, von den Ausdrücken *sich belehren*, *die Liebe lehren*, die Goethe besonders in den *Römischen Elegien* oftmals benutzt, ist wieder dem Einfluß von *docta puella* des Ovid und anderer römischen Elegiker zuzurechnen.

Ovids *Klagelieder* kannte Goethe sehr gut. Daraus zitiert er am Ende seiner *Italienischen Reise* einen Vers; nun befand er sich in derselben traurigen Stimmung, wie Ovid bei seinem Abschied von Rom.

In *Iphigenie auf Tauris*, in diesem Stück wahrer Humanität, erinnert uns das letzte Abschiedswort des skythischen Königs Thoas *Lebt wohl* an die *humanitas* der Tomitaner, die Ovid vielfach preist.

In einem kleineren Gedicht, das bisher noch nicht hervorgehoben wurde, beschreibt Goethe die Schwarzmeerküste und ihre Bewohner, indem er von Ovidschen *Klageliedern* ausgeht.

Der *Gelegenheitsbegriff*, der für Goethes Lebens- und Schaffensauffassung so bezeichnend ist, wurde bei Goethe durch den Ovidischen Begriff von *ars* bereichert und deutlicher gemacht. Das Wort *ars* verwendet Ovid in seinen Dichtungen mehr als 3000 mal.

Die Wortspiele: *Gelegenheit-List-Kunst* bei Goethe führen uns unmittelbar zu jener *ars*, die denselben Sinn hat wie bei Ovid. In *Iphigenie auf Tauris* spricht Goethe von den Künsten, welche die Natur den Schwächeren geschenkt hat.

Das obenerwähnte Wort zeigt den Einfluß Ovids auf Goethe nochmals aufs deutlichste.

Die Parallelen, die der Verfasser oben aufzustellen bemüht war, beweisen, — seiner Meinung nach — daß das Verhältnis Goethes zu Ovid ein viel tieferes und ausgedehnteres war, als man bisher glaubte.

---

https://biblioteca-digitala.ro